

орфографическими рекомендациями грамматик XIX в., сделаны определенные наблюдения о существовании в языке Л. Е. Венглинского диалектных и архаических явлений. Значительное внимание посвящено влиянию украинского языка на систему вокализма и консонантизма Л. Е. Венглинского.

Ключевые слова: вокализм, консонантизм, билингвизм, архаизм, орфография.

Sovtys Natalia. Lev Venglinskii's Vowel and Consonant Systems from the Point of View of their Normativity in Comparison with the General-polish Language of the Second Half of the XIX Century. The article analyses Lev Venglinskii's vowel and consonant systems on the basis of polish language texts. Relying on the selection of graphic tools and particularly on the determined sequence or inconsequence during the process of their selection, as compared with the spelling recommendations of grammar books of the XIX century, certain observations are made about the existence of dialect and archaic phenomena in Lev Venglinskii's language. Significant attention is devoted to the influence of Ukrainian language on Lev Venglinskii's vowel and consonant systems.

Key words: vowel, consonant, bilingualism, archaic spelling, orthography.

Стаття надійшла до редколегії
15.05.2013 р.

УДК 81'367.3.6/37

Микола Степаненко

Метонімічний простір як синтаксичне явище

Статтю присвячено дослідженню валентної природи речень структурної схеми Sub+Praed(Vf)+Adv loc із погляду їхнього формально-граматичного вираження й семантичного наповнення. Обґрунтовано засади виокремлення в семантико-синтаксичній сфері локативної детермінації диференційованого значення «метонімічний простір», схарактеризовано мовні засоби реалізації його у вигляді структурних субмоделей, проаналізовано специфіку властивої їм внутрішньої системної організації, представлено лексико-семантичну будову заповнювачів предикатної, правобічної, а почасти й лівобічної позицій, з'ясовано механізм формування просторово-метонімічних номінацій, утворених за моделлю «людина [конкретний предмет, речовина, споруда, природне явище, дія, поняття] → локативний орієнтир».

Ключові слова: локативність, метонімічний простір, диференційоване локативне значення, префіксально-прийменникова кореляція, метонімічний перенос.

Постановка наукової проблеми та її значення. Новим етапом у розвитку синтаксичної теорії став аналіз речення як багатомірної одиниці, у складі якої виокремлено формально-граматичний, семантико-синтаксичний та комунікативний рівні. Вони однаковою мірою важливі для речення, діють не ізольовано, а в органічній єдності. Пропоновану розвідку присвячено такій важливій проблемі, як взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у структурі речень із локативними поширювачами-репрезентантами семантики «метонімічний простір».

Аналіз досліджень цієї проблеми. Особливості формально-граматичної і семантичної будови речення були об'єктом дослідження багатьох мовознавців: О. О. Потебні, Є. К. Тимченка, Л. А. Булаховського, О. С. Мельничука, І. Р. Вихованця, А. П. Грищенка, А. П. Загнітка, Н. В. Гуйванюк, Н. Л. Іваницької, М. Я. Плющ, М. В. Мірченка та ін. Вибір теми зумовлений тим, що в мовознавчих студіях синтаксичні конструкції, про які йдеться, обійдено увагою.

Мета і завдання статті – обґрунтувати критерії диференційованого значення «метонімічний простір» й мовні засоби вираження його на рівні речень із предикатною, правобічною та лівобічною позиціями.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Диференційоване значення «метонімічний простір» є одним із конкретних реалізаторів інваріантної семантики «носії процесуальної ознаки+процесуальна ознака+просторові межі реалізації процесуальної ознаки», яку передають речення валентної схеми Sub+Praed(Vf)+Adv loc. Утворення його являє собою «складний семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення

мовної категорії переноситься з одного об'єкта призначення на інший» на основі їхньої просторової сумісності, дотичності [3, с. 355]. Щодо «мовної категорії», то це, зрозуміло, локативність, «до якої входять всі різновиди просторового значення», яка «виражає відображені в свідомості людей різноманітні просторові відношення предметів і явищ, зокрема їхнє місце перебування, напрям руху, контактність та дистантність розташування і под.» [3, с. 337]. Стосовно «форми мовної одиниці», то йдеться про роль предиката і його лівобічного та правобічного поширювачів у конституюванні значення напрямку або шляху руху чи місця дії.

Основним маркером семантики «метонімічний простір», яку регулярно маніфестують речення структурної моделі Sub+Praed(Vf)+Adv[prep+Nx] loc [dir, trans або stat], виступають іменники, що разом із локативними прийменниками обіймають припредикатну позицію. Значеннєву сутність цих субстантивів становить те, що вони виявляють індивідуальність до власне локативних сем «одновимірний простір», «двовимірний простір», «тривимірний простір». Пор. у цьому зв'язку такі речення: *...крізь врата цієї церкви пройшло не одне покоління* (І. Цюпа), *Я вийшов у кухню* (В. Винниченко), *Противник відходив на Будапешт* (О. Гончар) → реальний простір і *...Човнівтрела рухаються крізь туман* (М. Семенко), *Гість невдовзі поїхав у відрядження* (Ю. Смолич), *На світло зайшли селяни* (Я. Качура) → метонімічний простір.

Семантично діагностувальну роль може перебирати на себе префікс дієслова-предиката, який узгоджується на рівні значення з прийменником локативної орієнтації й утворює з ним безпосередню префіксально-прийменникову кореляцію, пор.: *Хлопець біг до матері* (Я. Баш) → просторове значення + об'єктне значення і *Він ... на мить забіг до матері* (А. Дімаров) → просторове значення.

Метонімічний простір як один із органічних складників категорії локативності «реалізується за певними закономірностями, представленими в регулярних взаємозв'язках між порівнюваними предметами, явищами» [2, с. 104], що правлять за локативний орієнтир, яким може бути сам мовець, співбесідник, третя особа, предмет, навіть подія, дія або стан. Фактичний матеріал обсягом понад 50 тисяч фіксацій синтаксичних одиниць із локативною детермінацією дає підстави виділити такі найтипівіші різновиди метонімічних переносів:

1. **Жива істота (людина, тварина) → просторовий орієнтир.** Аналізований тип метонімії виразно реалізують речення з диференційованими значеннями «напряму руху з меж локативного орієнтира» (структурна субмодель Sub+Praed(Vf)+Adv[ВІД/ОД+Ngen] loc [dir]) і «напряму руху в межі локативного орієнтира» (структурна субмодель Sub+Praed(Vf)+Adv[ДО+Ngen] loc [dir]), що перебувають між собою у відношенні антонімії. Конструктивним центром синтаксичних конструкцій із локативно-директивним поширювачем Adv[ВІД/ОД+Ngen] loc [dir] виступають дієслова цілеспрямованого руху різної динамічної природи, з якими сполучається префікс ВІ-, що реалізує значення «спрямувати (спрямуватися) назовні». Діапазон іменників, які разом із прийменником *від/од* заповнюють правобічну позицію, представлений одним лексико-семантичним угрупованням – «істота: людина або тварина». У сполученні з цими субстантивами прийменник *від/од* втрачає значення руху від крайньої точки просторового об'єкта й набуває значення руху з середини просторового орієнтира, що є типовим для прийменника з [1, с. 104–105]. Виділені іменники називають метонімічний простір з виразною внутрішньою об'ємністю або окресленістю. Основу аналізованої метонімічної номінації становлять відношення «істота (людина) → приміщення, у якому мешкає, перебуває в певний час людина, господарська ділянка, на якій розміщені садибні будівлі та місце біля них»: *Що то за молодиця вийшла від нашої Марти!* (Марко Вовчок) → *Що то за молодиця вийшла з хати [двору...], де перебуває наша Марта*; «істота (тварина) → приміщення, в якому утримують свійських тварин, огорожене місце, куди їх заганяють на ночівлю, відпочинок і т. ін.»: *Він вийшов від корів* (О. Маковей) → *Він вийшов із сараю [корівника, заgonу, загороди...], де перебувають корови*. Якщо позицію Praed(Vf) обіймають безпрефіксні дієслова або ті, які мають у своєму складі не зорієнтовані на реалізацію просторово-напрямкових відношень префікси, речення виражають синкретичну семантику: локативно-директивне значення перехрещується з об'єктним. Пор.: *Та ще й од швачки прийдуть мати рано* (Г. Осьмачка) → *Та ще й звідки? (просторове значення) + од кого? (об'єктне значення) прийдуть мати рано*; *Прибігла мати від сусід* (В. Сосюра) → *Прибігла мати звідки? (просторове значення) + від кого? (об'єктне значення)*.

Таку саму валентну організацію мають речення із припредикатним конституювачем Adv[ДО+Ngen] loc [dir]. В основі метонімії також лежить відношення між живою істотою (людиною або твариною) і

приміщенням, де вона перебуває, як-от: ...*вбігають до голови Н. Лиманчука дві...дівчини* (О. Довженко) → *Вбігають до приміщення [кабінету, контори...], де перебуває голова Н. Лиманчук, дві дівчини; Дядько зайшов до овець, вдихнув терпкий запах і відразу вискочив у двір* (Г. Хоткевич) → *Дядько зайшов до приміщення [вівчарні, кошари...], де перебувають віці, вдихнув терпкий запах і відразу вискочив у двір.*

Відмінності простежено на рівні морфемної будови основних носіїв валентності. З дієсловами-предикатами на позначення самостійного або несамостійного руху та переміщення, конкретної фізичної дії динамічного характеру сполучаються префікси ЗА- і В-/У-/УВІ-/ВВІ-, які належать до реалізаторів інклюзивної семантики – «спрямованість до певного пункту з проникненням у нього» – і перебувають у відношенні безпосередньої кореляції з прийменником *до*. Відсутність префіксів спричиняє виникнення синкретичної просторово-об'єктної семантики. Пор.: *Дочка щонеділі ходила до матері* (І. Багрянний) → *Дочка йшла куди? (просторове значення) + до кого? (об'єктне значення), Вони частенько ходили до сусідів* (В. Стефак) → *Вони частенько ходили куди? (просторове значення) + до кого? (об'єктне значення).*

2. **Суміші речовин → просторовий орієнтир.** Речення, які реалізують вирізнений тип метонімії, мають такі антонімічні семантичні описи: «напря́м руху з меж локативного орієнтира» (структурна субмодель Sub+Praed(Vf)+Adv[3/3I/I3+ Ngen] loc [dir]) і «напря́м руху в межі локативного орієнтира» (структурна субмодель Sub+Praed(Vf)+Adv[B/Y+Nacc] loc [dir]). Ядерним компонентом синтаксичних структур із припредикатним членом Adv[3/3I/I3+Ngen] loc є дієслова конкретної фізичної дії динамічного характеру, об'єднані семами «діставати, виймати що-небудь звідкись» (добути, вийняти, витягти, вигребти, висмикнути, вилити, висипати, вихоплювати, витрушувати). Ці вербативи сполучаються з префіксом ВІ-, що актуалізує сему «рух ізсередини простору назовні» й безпосередньо корелює з прийменником *з/зі/із*. Локативний поширювач Adv[B/Y+Nacc] loc детермінують також дієслова конкретної фізичної дії, але з іншою семою – «вміщувати, вкидати що-небудь кудись» (сипати, всипати, лити, наливати, уливати). Вони мають префіксальну і безпрефіксну будову, причому префікс позбавлений тієї функції, яку він виконує в реченнях структурної субмоделі Sub+Praed(Vf)+Adv[3/3I/I3+Ngen] loc [dir], оскільки не виступає семантичним маркером локативності/об'єктності, а лише конкретизує інклюзивне значення. Роль правобічного поширювача виконують іменники, асоціативно пов'язані із семою «тара», «внутрішня об'ємність». Це, зокрема, лексеми – найменування страв, напоїв. Метонімічна номінація сформована на основі відношення «конкретні предмети, що мають внутрішній простір і здатні вміщувати певну кількість чогось (каструля, сковорода, горщик, тарілка, миска, глечик)» і «можливі наповнювачі цих конкретних предметів (борщ, суп, сметана, пиво)»: *Дід з огидою витяг з борщу вуглину* (Є. Гуцало) → *Дід витяг з посудини, у якій готують (каструля, горщик) або в яку насипають (наливають) (тарілка, миска) рідку страву, вуглину; Моздок кинув у борщ ложку сметани* (Ю. Щербак) → *Моздок кинув у посудину, у яку наливають (насипають) рідку страву (борщ, суп), ложку сметани.*

Репертуар речень із метонімічним переносом «суміші речовин → просторовий орієнтир» доповнюють ті, які передають значення «дія відбувається в межах локативного орієнтира» й побудовані за зразком структурної субмоделі Sub+Praed(Vf)+ Adv[B/Y+Nacc] loc [dir]. Групу дієслів, здатних програмувати припредикатний член Adv[B/Y+Nacc] loc [dir], утворюють інші семантичні розряди: «зміна місцеположення», «припинення руху», «оптичне, акустичне сприйняття», «виявлення і становлення ознаки», «фізична дія з різноманітними диференційними ознаками»: *Якесь огидне шмаття ... плавало в страві* (О. Гаврилук) → *Якесь огидне шмаття плавало в посудині (каструля, чавун), у якій варять рідку страву (борщ, суп).*

3. **Споруди різного призначення → просторовий орієнтир.** Описуваний тип метонімії виражають речення з таким семантичним наповненням: «напря́м руху з боку локативного орієнтира» (структурна субмодель Sub+Praed(Vf)+Adv[ВІД/ОД+Ngen] loc [dir]) і «напря́м руху в бік локативного орієнтира» (структурна субмодель Sub+Praed(Vf)+Adv[ДО+Ngen] loc [dir]). Ці синтаксичні конструкції вступають в антонімічні зв'язки й мають специфічне валентне оформлення на рівні всіх конститутивних позицій. Функцію предиката виконують дієслова, здебільшого безпрефіксні, зі значенням чуттєвого сприйняття, зокрема оптичного та акустичного (виднітися, світитися, блиснути, лунати, долимати, чути). Жорстку лексико-семантичну селекційність простежено на рівні лівобічної позиції: основними заповнювачами її виступають органолептичні іменники зі значенням «те,

що сприйняте зором» (блиск, проміння, світло) і «те, що сприйняте слухом» (крик, шепіт, стогін). На рівні валентної рамки речення Sub+Praed, як бачимо, існує повне семантичне узгодження: «те, що сприйняте слухом» – «сприйняття слухом» [*Крик доноситься*], «те, що сприйняте зором» – «сприйняття зором» [*Проміння видніється*]. Часткову лексико-семантичну вибіркковість виявлено й на рівні програмованих дієсловом-предикатом позицій Adv [ВІД/ОД+Ngen] loc [dir], Adv [ДО+Ngen] loc [dir]: їхній компонентний склад обмежений субстантивами – назвами закритих просторів, які в реченні набувають переносного значення, оскільки вказують на відкрите місце як локативний орієнтир. Ідеться насамперед про іменники на позначення приміщень різного призначення з прилеглим до них спеціалізованим, функціональним простором (вокзал → привокзальна територія, школа → шкільне подвір'я): *Ледь лине гомін від вокзалу* (В. Сосюра), *...від міського вокзалу...долина музики* (О. Гончар), *До самої школи чулося оте бридке чхання* (О. Донченко).

4. **Природні явища → просторовий орієнтир.** Метонімію «природні явища – просторовий ефект» передають речення із семантикою 1) шляху, 2) напрям руху й 3) місця дії. Транзитивність представлена одним диференційованим значенням – «шлях руху з подоланням перешкод з метою виходу за межі локативного орієнтира» (структурні субмоделі Sub+Praed(Vf)+Adv[КРІЗЬ+Nacc] loc [trans], Sub+Praed(Vf)+Adv[ЧЕРЕЗ+Nacc] loc [trans]), а директивність – трьома: «напрямок руху з меж локативного орієнтира» (структурна субмодель Sub+Praed(Vf)+Adv[З/ІЗ/ЗІ+Ngen] loc [dir]), «напрямок руху в межі локативного орієнтира» (структурна субмодель Sub+Praed(Vf)+Adv[В/У+Nacc] loc [dir]), «напрямок руху до локативного орієнтира, який рухається в протилежному напрямі» (структурні субмоделі Sub+Praed(Vf)+Adv[НАЗУСТРІЧ+Ndat] loc [dir], Sub+Praed(Vf)+Adv[НАВСТРІЧ+Ndat] loc [dir], Sub+Praed(Vf)+Adv[НАВСТРІЧУ+Ndat] loc [dir]). Основною базою для формування виділених семантичних структур служать дієслова самостійного й несамостійного, цілеспрямованого та нецілеспрямованого руху й переміщення, що мають префіксальну і безпрефіксну будову. Деяко відмінний склад носіїв валентності характерний для речень локативно-транзитивної семантики: по-перше, з-поміж виділених дієслів переважають ті, які поряд із семою «рух», «переміщення» актуалізують сему «долання перешкод» (дертися, повзти, пропхнутися); по-друге, у позиції Praed(Vf) регулярно функціонують вербативи зорового та слухового сприйняття (чути, чути, світліти, крикнути). Правобічну позицію експлікують лексеми – назви стихій, явищ природи (сніг, дощ, завія, град, іній, сонце, курява, пилюка, туман, темнота, морок, тьма, темінь): *Злітали...з темряви карі очі* (М. Коцюбинський), *Плинуть хмаринки у темінь* (Д. Загул), *...[хлопці] побігли в темряву* (А. Головка), *Лиш люди...шугали крізь куряву в полях* (О. Гончар), *Хтось крізь завію поспішав за ним* (Г. Барвінок), *Крізь млу ледве сонце шаріло* (М. Стельмах), *...гості пильно дивляться на нього крізь темряву...* (І. Багрянний), *Пробиралися вони з труднощами через туманну завісу* (В. Малик).

Специфіка речень структурних субмоделей Sub+Praed(Vf)+ Adv[НАЗУСТРІЧ+Ndat] loc [dir], Sub+Praed(Vf)+Adv[НАВСТРІЧ+Ndat] loc [dir], Sub+Praed(Vf)+Adv[НАВСТРІЧУ+Ndat] loc [dir] полягає в тому, що на формування локативного плану змісту посутньо впливає вторинний прийменник, який співвідноситься з морфологізованим прислівником і зберігає безпосередній значеннєвий зв'язок з останнім у вигляді сем «напрямок, протилежний до того, у якому хто-, що-небудь рухається», «наближення кого-, чого-небудь до кого-, чого-небудь»: *Назустріч шалові й вітрам Ти ніж заносиш над собою сам!* (П. Филипович), *...шлях біжить Назустріч присмерку і ночі* (А. Малишко), *Ідуть [діти] навстрічу сонцю* (І. Франко), *Ти встала... навстріч... вітрам* (М. Рильський).

Описуваний тип метонімії активно реалізують речення із семантикою «дія відбувається в межах локативного орієнтира» (структурні субмоделі Sub+Pread(Vf)+Adv [НА+Nloc] loc[stat], Sub+Pread(Vf)+Adv [В/У+Nloc] loc[stat]). Позицію Pread(Vf) конституюють дієслова зі значенням місцеположення, місцерозташування, зміни місцеположення, припинення руху, акустичного й оптичного сприйняття, зорових ефектів, мовлення, появи або зникнення, виявлення і становлення, конкретної фізичної дії, що має різні форми прояву: *На сонці вигрівалися коти* (Б. Олійник), *Ось в холодочку зібралися сиві діди* (Дніпрова Чайка), *Хлопці розімліли в теплі* (І. Багрянний). Синтаксичним конструкціям із правобічним компонентом Adv [НА+Nacc] loc[stat] притаманний синкретизм. Значення «дія відбувається в просторі, який обвіюється вітром, охоплюється високою температурою, освітлюється, затемнюється й т. ін.» виразно репрезентується тоді, коли позицію Pread(Vf) заповнюють статичні дієслова. Якщо ж її обіймають інші вербативи, локативна семантика поєднується з обставинним значенням умови, часу, причини тощо. Пор.: *Х змінювався [скручувався, в'янув...] на*

холоді [на вітрі, на спеці...] [=«місце»+«час»+«умова»+«причина»]. Функцію найоб'єктивнішого семантичного визначника того або того плану змісту в аналізованих реченневих структурах виконує контекст. У реченнях структурної субмоделі Sub+Praed(Vf)+Adv [B/Y+Nloc] loc[stat] синкретизму не виявлено.

5. **Дія, стан → просторовий орієнтир.** Речення, в основі лежить розглядувана метонімія, мають такі семантичні описи: «напрямок руху з меж локативного орієнтира» (структурна субмодель Sub+Praed(Vf)+Adv[3/I3/3I+ Ngen] loc[dir]), «напрямок руху в межі локативного орієнтира» (структурна субмодель Sub+Praed(Vf)+Adv[HA+ Nacc] loc[dir]), «дія відбувається в межах локативного орієнтира» (структурні субмоделі Sub+Praed(Vf)+Adv[HA+ Nloc] loc[stat], Sub+Praed(Vf)+Adv [B/Y+Nloc] loc[stat]). Речення з директивною семантикою формують дієслова руху, переміщення, конкретної фізичної дії з виразним динамічним відтінком, а синтаксичні конструкції зі значенням місця дії – дієслова зі значенням місцеположення, місцезнаходження, зміни місцеположення, несамотійного переміщення, конкретної фізичної дії тощо. Правобічну синтаксичну позицію заповнюють абстрактні іменники на позначення різноманітних дій, процесів, операцій, які виконує людина (допомога, змагання, купання, лови, робота, навчання, полювання, подорож, пошуки, ревізія, розвідка), видів занять, форм організації часу (лекція, мітинг, засідання, колегія, збори, демонстрація), станів, у яких може опинитися людина (неволя, рабство, полон): *З купання повернулись діти* (В. Гжицький), *Повертає він з полювання* (Є. Гуцало), *Вони ідуть з мітингу* (Я. Баш), *З роботи вернулись дядьки* (Г. Чубач), *Няня з праці вернулась* (П. Куліш), *Петро поїхав у...творче відрядження* (А. Дімаров), ...[вона] *опинилася на змаганнях?* (В. Собко), *Про це він говорив на колегії* (Я. Баш), *Ми на...зборах відкинули пропозицію* (М. Куліш), ... *Іван Сергійович відпочивав у цій подорожі* (О. Іваненко), ... *в неволі скніє Поет* (П. Филипович).

Специфіка синтаксичних конструкцій структурної субмоделі Sub+Praed(Vf)+Adv[HA+Nacc] loc[dir] в тому, що вони реалізують синкретичну семантику «напрямок руху з меж локативного орієнтира + мета реалізації дії», пор.: *Денис...пішов на прогулянку* (М. Тарновський) → *Денис пішов у межі якогось простору+Денис пішов для відпочинку, розваги; Хлопці...бігали на мітинг* (Я. Баш) → *Хлопці бігали в межі простору+Хлопці бігали для обговорення якихось злободенних питань; ...Сходився на збори народ* (І. Муратов) → *Сходився в межі якогось простору народ+Сходився для обговорення, проведення чого-небудь народ*. Якщо в аналізованих реченнях з'являється інший поширювач локативного або інтенціонального типу, припредикатний компонент Adv[HA+Nacc] loc[dir] втрачає синкретичність. За умови входження до їхнього складу просторово-напрямокового члена цей компонент експлікує семантику «власне мета» або «мета-присвята»: *Денис пішов у парк [до лісу...] на прогулянку*. Коли ж структурні межі синтаксичних конструкцій розширює конституент інтенціональної орієнтації, який найчастіше виражається інфінітивом, аналізований правобічний поширювач чітко передає семантику «напрямок руху в межі локативного орієнтира»: *Хлопці бігали на мітинг висловити своє невдоволення з приводу підвищення цін на товари першої необхідності [почути виступ депутата...]*.

Реченням структурної субмоделі Sub+Praed(Vf)+Adv[HA+Nloc] loc[stat] зі значенням місця дії також властивий синкретизм. Він актуалізується тоді, коли предикатну позицію заповнюють дієслова, у значеннєвому обсязі яких закладені семи динамічного характеру. Пор.: *Х виступав на зборах* [=«місце»+«час»] і *Х перебував на зборах* [=«місце»]. Синкретизм може зникати або послаблюватися, якщо в реченні функціонують інші припредикатні члени, які виражають один із семантичних сегментів ускладненого плану змісту. Пор.: *Х сперечався на колегії* [=«місце»+«час»] і *Х сперечався вчора на колегії* [=«місце»].

6. **Оптичні, акустичні, одоративні явища → просторовий орієнтир.** Аналізований тип метонімії реалізують речення з директивною семантикою «напрямок руху в бік локативного орієнтира» (структурна субмодель Sub+Praed(Vf)+Adv[HA+Nacc] loc[dir]). Приад'єктивну позицію в них заповнюють лексичні одиниці на зразок світло, голос, гуркіт, крик, мелодія, скрип, запах. Субстантиви, реалізуючи цю семантику, водночас указують на простір, де зосереджене те, що сприймається органами зору, слуху, нюху: *Пазя йшла...на світло...лампи* (Ю. Яновський), *На світло зайшли селяни* (Я. Качура), *Вони побігли на крик* (В. Козаченко), *Едіта і Крісталь вибігають на крик знадвору* (Лєся Українка), *І полетів шпачок на запах* (В. Логвиненко).

7. **Абстрактні поняття → просторовий орієнтир.** Речення, які містять цей метонімічний перенос, мають такі семантичні структури: «напря́м руху з меж локативного орієнтира» (структурна субмодель Sub+Praed(Vf)+ Adv[З/ІЗ/ЗІ+ Ngen] loc[dir]), «напря́м руху в межі локативного орієнтира» (структурна субмодель Sub+Praed(Vf)+Adv[B/У+Nacc] loc[dir]) і «напря́м руху до локативного орієнтира, який рухається в протилежному напрямі» (структурні субмоделі Sub+Praed(Vf)+Adv[НАЗУСТРІЧ+Ndat] loc [dir], Sub+Praed(Vf)+ Adv[НАВСТРІЧ+Ndat] loc [dir], Sub+Praed(Vf)+Adv[НАВСТРІЧУ+ Ndat] loc [dir]). Лексико-семантичний склад основних носіїв валентності в них такий, як і в реченнях із метонімічними переносами «дія, стан → просторовий орієнтир», «природні явища → просторовий орієнтир». У позиції справа від предиката функціонують іменники на взірць висота, немину́че, мину́ле, майбутнє: ... *схайво лине з висоти* (В. Сосюра), *Хтось...піднявся із сучасності* (М. Зеров), ... *[думки] летять у минулість* (О. Кобилянська), *Бігла [вона] навстріч немину́чості* (В. Яворівський). Ці репрезентанти метонімічного простору відрізняються з-поміж інших тим, що мають найширші асоціативно-просторові межі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, метонімія, основу якої утворюють просторові відношення, регулярно виникає в реченнях із локативно-директивною семантикою, зокрема з такими її диференційованими виявами, як «напря́м руху з меж локативного орієнтира», «напря́м руху в межі локативного орієнтира», «напря́м руху з боку локативного орієнтира», «напря́м руху в бік локативного орієнтира». Рідше її передають синтаксичні конструкції зі значенням місця дії. Метонімічний простір як імпліцитне за своєю природою явище вимагає контекстуальної, ситуативної, асоціативної конкретизації на рівні речення й тих мовних одиниць, які виходять за його рамки.

Джерела та література

1. Вихованець І. Р. Прийменникова система української мови / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1980. – 286 с.
2. Сучасна українська літературна мова : підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; [за ред. А. П. Грищенка]. – К. : Вища шк., 1993. – 366 с.
3. Українська мова: Енциклопедія / [редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін.]. – [3-є вид., зі змінами і доп.]. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім М. П. Бажана, 2007. – 856 с.

Степаненко Николай. Метонимическое пространство как синтаксическое явление. Стаття посвящена дослідженню валентної природи предложений структурної схеми Sub+Praed(Vf)+Adv loc з точки зору їх формально-грамматического вираження і семантичного наповнення. Обосновані принципи виділення в семантико-синтаксическій сфері локативної детермінації диференційованного значення «метонимическое пространство», охарактеризовані мовні засоби реалізації його в формі структурних субмоделей, проаналізована специфіка присущей їм внутрішньої системної організації, представлено лексико-семантичне строєння заповнителів предикатних, правосторонніх, а отчасти і левосторонніх позицій, вяснен механізм формирова́ння просторово-метонимических номінацій, образованих по моделі «человек [конкретный предмет, вещество, сооружение, природное явление, действие, понятие] → локативный ориентир».

Ключевые слова: локативность, метонимическое пространство, дифференцированное локативное значение, префиксально-предложная корреляция, метонимический перенос.

Stepanenko Mykola. Metonymic Space as Syntectic Phenomena. The article studies the valence nature of sentences with the following structural scheme : Sub+Praed(Vf)+Adv loc in terms of their formal grammatical expression and semantic content. The principles of separation of semantic and syntactic field of locative determination of differentiated value «analogical space» is considered. The author determines the language features as a structural submodels and analyzes the specifics with inherent internal system of organization, also the lexical-semantic structure of the predicate fillers, right-sided and left-sided position partly is defined, the mechanism of formation of spatio-analogical nominations which are formed according to the pattern «person [specific subject, matter, structure, natural phenomenon, action, concept] → locative target is elucidated».

Key words: locatives, metonymic space, differentiated locative meanings, prefix- prepositional correlation, metonymic transfer.

Стаття надійшла до редколегії
15.05.2013 р.